

УДК 37.091.12 : 796-051 : 378.147.091.33-027.22

Лисенко Л.Л.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО КРЕАТИВНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

У статті представлено результати дослідження пошуку дієвих шляхів забезпечення формування здатності до креативно-інноваційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в процесі педагогічної практики. Висвітлюються проблеми і недоліки, які суттєво знижують ефективність їх підготовки в даному аспекті. На основі аналізу літературних джерел та багаторічних спостережень за процесом педагогічної практики майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту обґрунтовано педагогічні умови, які впливають на формування у них здатності до креативно-інноваційної діяльності.

Ключові слова: майбутні вчителі фізичної культури, креативно-інноваційна діяльність, здатність, педагогічна практика, педагогічні умови.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Серед основних завдань, що стоять перед системою вищої педагогічної освіти важливе місце посідає проблема підготовки компетентнісного фахівця, який може не лише відтворювати отримані знання, застосувати в знайомих ситуаціях наявні професійні вміння і навички, використовувати вже накопичений суспільством досвід, але і здатний нестандартно, творчо підійти до своєї справи. Виходячи з сучасних реалій і вимог нашого суспільства, провідним завданням професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури стає формування і розвиток особистості вчителя, який володіє творчою індивідуальністю, здатністю до креативно-інноваційної діяльності (КІД).

Важливого значення в професійному становленні майбутнього учителя фізичної культури набуває педагогічна практика, яка є складовою в системі їх підготовки. Вона здійснює зв'язок між теоретичним і практичним навчанням та майбутньою професійною діяльністю. Як зазначає С.Н. Бегідова, педагогічна практика володіє реальними можливостями для професійно-творчого розвитку майбутнього фахівця, виховання у нього відповідального і творчого ставлення до педагогічної діяльності, формування внутрішньої установки на педагогічну професію [1].

Потреби системи педагогічної освіти, аналіз літературних джерел (В. Ареф'єв, С. Бегідова, Е. Вільчковський, М. Носко, О. Петунін, О. Ємець) та багаторічних спостережень за процесом педагогічної практики майбутніх учителів фізичної культури, дозволив нам виявити ряд проблем і недоліків, які суттєво знижують ефективність професійної підготовки студентів і визначити наявність наступних протиріч між:

- необхідним рівнем творчого потенціалу особистості майбутнього учителя фізичної культури і реальним його станом;
- зростаючою потребою суспільства в учителі-новаторі і недостатністю врахування її в змісті, методах, засобах і формах професійної освіти майбутнього вчителя фізичної культури;
- орієнтацією педагогічної практики на удосконалення засвоєних студентами знань, умінь, навичок, копіюванні діяльності учителя і необхідністю успішного вирішення в процесі практики задач індивідуального розвитку особистості кожного студента, його здатності до творчості, до сприйняття і створення інновацій.

У зв'язку з цим постає проблема пошуку дієвих шляхів забезпечення формування здатності до КІД у майбутніх учителів фізичної культури в процесі педагогічної практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стратегічною метою освіти сьогодні є формування творчої особистості, невідемними характеристиками якої виступають творчість, інновації, креативна діяльність [2].

Психолого-педагогічні проблеми формування творчої індивідуальності учителя висвітлено в працях В. Андреева, В. Загвязинського, В. Моляко, М. Поташника, С. Сисоевої, В. Сластьоніна та інших.

Творчість, зокрема учителя фізичної культури, вивчалась як об'єктивна ознака його педагогічної діяльності в роботах С. Бегідової, О. Петуніна, В. Філанковського, Б. Шияна, О. Ємця. Дослідження О. Абдулліної, В. Ареф'єва, С. Бегідової, Л. Демінської, Н. Загряжкіної, О. Крякіної, Т. Михайлової присвячені проблемам, які розкривають різні аспекти підготовки і проведення педагогічної практики.

Однак, проблема формування здатності до КІД в процесі педагогічної практики майбутніх учителів фізичної культури ще недостатньо досліджена як у теоретичному, так і методичному аспектах і потребує додаткового розв'язання.

Метою дослідження є обґрунтування педагогічних умов ефективності формування здатності до творчості, створення та впровадження інновацій в процесі педагогічної практики майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна діяльність по своїй суті є творчою, але не всяке включення у творчу діяльність робить людину творчою, а лише таке, в якому вона стає суб'єктом діяльності. Якщо професійну педагогічну діяльність здійснює вчитель, не здатний стати суб'єктом творчого процесу, виникає протиріччя, що призводить до внутрішнього конфлікту між творчим характером педагогічної діяльності і невідповідністю до творчого саморозвитку майбутнього вчителя. Відбувається руйнування того, що становить сутність самої педагогічної діяльності, це актуалізує проблему формування здатності до КІД у майбутніх учителів фізичної культури, розвитку їх творчої індивідуальності.

Спостереження за процесом педагогічних практик майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту, аналіз опитування методистів і учителів фізичної культури показали, що студенти у своїй навчально-професійній діяльності в більшості випадків використовують традиційний арсенал педагогічних впливів (методи, засоби, принципи, форми організації учнів на уроці тощо).

У частини студентів процес проходження педагогічної практики перетворюється у копіювання діяльності вчителя фізичної культури, за яким закріплений студент, що заважає їм практично проявляти свій творчий потенціал та вибудовувати індивідуальний стиль діяльності. При цьому наявність позитивного зразка творчої поведінки вчителя фізичної культури під час проходження студентами безвідривної педагогічної практики (2 курс) забезпечує їх творчу спрямованість у наступних видах практик, сприяє розвитку їх творчого мислення [6].

Аналіз розгорнутих конспектів уроку студентів-практикантів дозволив нам виявити 89 % репродуктивного рівня їх методичної творчості, що мабуть обумовлено тенденцією суворо дотримуватися певного стандарту, який було закладено в процесі практичних занять спортивно-педагогічних дисциплін.

Основними діагностичними параметрами сформованості здатності до КІД в процесі спостережень за педагогічною практикою майбутніх учителів фізичної культури були: творча спрямованість особистості; нестандартність педагогічного мислення та здатність до пошуку оптимального варіанту рішення педагогічної задачі; оригінальність; педагогічна імпровізація.

В основі творчої спрямованості особистості студента-практиканта лежать специфічні потреби в діяльності по перетворенню, створенню та впровадженню в урок фізичної культури нових нестандартних підходів. Лише 25 % студентів-практикантів властива особлива педагогічна захопленість, націленість на пошук ефективного застосування педагогічного досвіду в нових умовах; пошуку нових методів, засобів і прийомів навчання і виховання. Крім того у даних студентів спостерігається достатньо високий рівень пізнавальних потреб, що є стимулюючим фактором розвитку їх дослідницьких здібностей (стійке цілеспрямоване спостереження, діагностування, прогнозування та інші) і педагогічної творчості взагалі.

Здатність до нестандартності педагогічного мислення, стимулює студента до прийняття різних типів творчих рішень (інтуїтивних, асоціативних), що призводить до подолання стереотипів сприйняття і розумінню нових цінностей. Студенти які здатні дивитися на речі різними способами, у яких розвинута творча уява частіше у своїй практичній діяльності проявляють оригінальність у використанні відомих засобів навчання і виховання при змінних умовах, наприклад, у зв'язку з новими педагогічними задачами.

Під час проведення залікових уроків студенти намагалися продемонструвати оригінальність вирішення певних задач уроку, однак кількість таких студентів складає 40%-45%. Цікавим фактом є те, що під час проходження педагогічної практики у оздоровчих літніх таборах студенти більше проявляють свій творчий потенціал і відзначають, що саме творче середовище, самостійна відповідальність (відсутність регламентованої поведінки) та високий рівень свободи сприяють цьому.

Під час аналізу проведених студентами залікових уроків з колективним їх обговоренням на методичних семінарах ми звертали особливу увагу на те, що сучасний учитель фізичної культури має обґрунтовано і доцільно визначати (проектувати) педагогічні впливи, враховуючи різні перемінні (рівень підготовленості учнів, їх індивідуальні особливості, вік, задача уроку та інше) і творчо впроваджувати їх в практику та добиватись високої точності управління терміновими і кумулятивними ефектами адаптації як в руховому, так і інтелектуальному аспектах. Тому важливим є не сам творчий підхід, оригінальність, нестандартність, а доцільне їх використання для вирішення необхідної педагогічної задачі.

Вивчення діяльності студентів в період навчальної і педагогічної практик дозволив нам зробити висновок, що перехід від теорії до практики потребує спрямованого впливу. Провідну роль у цьому процесі набувають певні засоби і організаційні умови навчання, які дозволяють студентам теоретично осмислити практичну роботу. Цьому сприяє цілісність і інтегративний характер у викладанні профільюючих дисциплін (теорії і методики фізичного виховання, спортивно-педагогічних дисциплін, спортивно-педагогічного удосконалення, медико-біологічних дисциплін), трансформація навчальної діяльності студента в професійну діяльність спеціаліста, системна організація практичної діяльності студента.

Формування професійної творчої компетентності майбутніх фахівців в галузі фізичної культури і спорту можливе лише за умови цілісної системної організації практичної підготовки студентів, що передбачає реалізацію наступності змісту та завдань різних видів практики в умовах фахової підготовки майбутнього фахівця [4, 6]. Кожен вид практик (навчальна (під час практичних занять профілюючих дисциплін) та виробнича (під час педагогічної практики в загальноосвітніх закладах різного спрямування – школах, дошкільних навчальних закладах, дитячо-юнацьких спортивних школах, дитячих оздоровчих таборах)), що реалізуються в навчальному процесі, має забезпечувати формування у студентів цілісного уявлення про майбутню професійну діяльність, досвід творчої діяльності та формування у них здатності до КІД.

Це дозволяє виділити *першу умову* – забезпечення системного взаємозв'язку, взаємопроникнення різноманітних видів практик. Продуктивна реалізація педагогічної практики в аспекті формування здатності до КІД у майбутніх учителів фізичної культури можлива на основі реалізації програм навчальної практики, рівень якої створює необхідні передумови і якість їх професійно-творчої підготовленості.

Для покращення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури слід: реформувати навчально-виховний процес у відповідності до сучасної ідеї розвиваючої освіти; формувати науково-педагогічний світогляд особистості та на його основі – ключові педагогічні компетенції майстерності і готовності до креативно-інноваційної, ефективної професійної діяльності [3, 5]. Отже, *другою умовою* є створення пріоритетності в процесі навчання творчої праці над репродуктивною (необхідність відмови від традиційного, переважно репродуктивного навчання та втілення концепції поєднання його з креативно-евристичним інноваційним підходом у видобутку та пошуку інформації для самовиготовлення освітнього продукту – знань, умінь, навичок, формування власного науково-педагогічного світогляду, педагогічних компетенцій, розвитку творчості, активації здатності до створення інноваційних технологій, програм проєктів [5]). Дотримання даної умови дозволить змінити акценти в підготовці майбутніх учителів фізичної культури, з накопичення ними педагогічних компетентностей розуміння шляхів дієвого застосування їх в практиці до сформованої здатності креативно-інноваційної діяльності та підвищення ефективності процесу фізичного виховання в школі.

Творчий, дослідницький пошук, що веде до самореалізації особистості, стає невід'ємною частиною будь-якої професії, тому і дослідницьку поведінку слід розглядати не як вузькоспеціалізовану діяльність, характерну для невеликої групи наукових працівників, а як складову професіоналізму в будь-якій сфері діяльності. Впровадження в програму педагогічної практики системи завдань (творчо-дослідницьких, навчально-творчих), спрямованих на формування індивідуального досвіду творчої діяльності студентів ми виділяємо, як *третю умову*.

В попередніх дослідженнях нами було розроблено систему науково-дослідницьких завдань (вивчення досвіду учителя; контроль за рівнем розвитку рухових якостей; характеристика рухового режиму учнів та інші) [3, 4] за допомогою яких студенти оволодівають методикою дослідницького спостереження; вмінням бачити проблеми, пропонувати ідеї і за допомогою методів статистики перевіряти висунуті гіпотези; вмінням науково обґрунтовувати отримані дані. Впровадження в процес педагогічної практики розроблених нами науково-дослідницьких завдань стимулювало студентів до активної творчої роботи, сприяло формуванню в них оригінальності, творчого мислення.

Четвертою умовою ефективного формування здатності до КІД у майбутніх учителів фізичної культури є створення творчої розвиваючої атмосфери і стимулювання творчої активності студентів у процесі педагогічної практики.

Важливим є створення відповідної творчої атмосфери. Педагогічна діяльність викладача-методиста, учителя фізичної культури мають бути побудовані на педагогіці творчого співробітництва, як зазначає В. Лядіус, партнерство характеризується як вища форма педагогічних взаємодій при вирішенні творчих завдань. Актуальним є під час проведення педагогічного аналізу уроків (під час проведення методичних нарад) дотримуватись усім учасникам доброзичливості, відсутності категоричних оцінок і критики. При цьому учитель-методист має бути на позиції консультанта, помічника студента, залишаючи за собою функцію загального контролю [7].

Таким чином, встановлено, що педагогічна практика вимагає від студентів, з одного боку, актуалізації досвіду, накопиченого на теоретичних і практичних заняттях, а з іншого – сама є джерелом і процесом, в ході якого формується необхідний досвід творчої діяльності. На практиці студент потрапляє в реальні умови, де необхідно мобілізувати всі свої знання, вміння, творчі здібності для вирішення виникаючих перед ним практичних завдань.

Педагогічна практика, при неформальній її організації і ретельно продуманому управлінні, сприяє підвищенню якості підготовки майбутніх учителів фізичної культури, їх професійно-творчого розвитку. Загальний настрій колективу (студенти-практиканти, вчителі фізичної культури, викладачі-методисти), його працездатність і творчі пошуки виявляються стимулюючими умовами, які підвищують активність студентів з набуття сформованої здатності креативно-інноваційної діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. 1. Обґрунтовано педагогічні умови ефективності формування здатності до креативно-інноваційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в процесі педагогічної практики – використання освітньо-виховного потенціалу всіх

видів практик; перенесення акценту з репродуктивного навчання на творче, продуктивне; використання пошукового навчання, спрямованого на забезпечення дослідницького характеру (впровадження в програму педагогічної практики системи завдань (творчо-дослідницьких, навчально-творчих); створення творчої атмосфери, застосування різноманітних підходів в стимулюванні творчої активності студента в процесі педагогічної практики.

2. Визначено, що педагогічна практика майбутніх учителів фізичної культури, яка стимулює особистісне і професійне становлення студента може забезпечити його підготовку, як компетентного фахівця, що задовольняє сучасним соціально-економічним вимогам, вільно володіючого професією, здатного до креативно-інноваційної діяльності.

Використані джерела

1. Бегидова С. Н. Теория и практика профессионально-творческого развития личности в процессе подготовки специалиста физической культуры и спорта: дис...д-ра пед. наук : 13.00.01, 13.00.04 / Бегидова Светлана Николаевна. – Майкоп, 2001. – 439 с.
2. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму: монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 368 с.
3. Лисенко Л. Л. Активізація творчої діяльності майбутніх фахівців з фізичної культури у процесі педагогічної практики // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / [ред. кол.: А. А. Сбруєва, М. О. Лазарев, О. В. Михайліченко та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – № 7 (25). – С. 256-263.
4. Лисенко Л. Л. Педагогічна практика в дошкільних закладах : навчально-методичний посібник / Л. Л. Лисенко, О. В. Багінська. – Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2011. – 48 с.
5. Огієнко М. М. Фактори, які обумовлюють креативно-евристичне мислення і його розвиток у системі професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури і спорту / М. М. Огієнко, Л. Л. Лисенко, П. М. Огієнко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [текст]. Випуск 98, Т.1 / ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – № 98. – С. 111-116.
6. Почтар О. М. Безвідривна педагогічна практика : навчально-методичне забезпечення [для студ. вищ. навч. закл. (2 курс)] / О. М. Почтар, М. М. Огієнко, Л. Л. Лисенко. – Чернігів : Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2012. – 40 с.
7. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : Монографія / С. О. Сисоєва. – К. : ТОВ Видавниче підприємство "Едельвейс", 2014.– 404 с.

Lysenko L.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EFFICIENCY FORMATION ABILITY FOR CREATIVE AND INNOVATIVE ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL TRAINING IN THE PEDAGOGICAL PRACTICE

The article actualized the problem of disclosure and development the creative potential of future teachers of physical training. The results of research finding effective ways to ensure the formation of their capacity for creative and innovative activity in the pedagogical practice are shown. The article highlights the problems and flaws that significantly reduce the effectiveness of their training in this aspect. On the base of literature analysis and long-term observations of the process of pedagogical practice proved pedagogical conditions (systematic relationship of various types of practices, priority in education creative work on the reproductive, introduction in the program of pedagogical practice system tasks (creative-research, education-creative) aimed at forming individual experience of creative activity of students, promotion creative activity of students during pedagogical practice) that affect the formation of future specialists in physical training and sports ability for creative and innovative activity.

Established that the pedagogical practice of future teachers of physical training that encourages personal and professional development of the student is able to provide its education as a competent professional that correspond modern social and economic requirements. Revealed pedagogical conditions of activization of creative activity of the future teachers of physical training in the pedagogical practices contribute to the quality of their training, professional development and creative ability for creative and innovative activity.

Key words: *future teachers of physical training, creative and innovative activity, ability, pedagogical practice, pedagogical conditions.*

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015 р.